

lloc a la riuada, / y'l front de Calpe a trossos serveix de marxapeu», «Llavors lo freu no hi era, lo bras ab què encaixara / Bètica ab Líbia era aspra renglera de turons, / ciclòpea cadena, de què són caps encara / de Gibraltar y Ceuta los dos altívols monts», *Atl.* iv, 5.1; 5 vii, 1.2.

De tota manera no és sols «en algunes contrades» sinó més o menys a tota la costa, si bé és veritat que quasi pertot només l'usa la gent de mar: a Sant Pol de Mar jo només l'havia sentit als pescadors, especialment al meu vell amic E. G., que em parlà molts cops del frèu de la Cabra, i de freus entre roques submarines. També pronunciaven així a Blanes (1928). Des d'allí cap al Nord vaig sentir la variant de pronunciació frèy: 3 ja a Lloret i allí diverses vegades (1928-31); 15 a Cadaqués («passarem amb la barca per un frèu i ja veureu --», 1964); al Port de la Selva («el frèu de l'Illa Grossa» 1958), i encara a Portbou (el frèu, pas entre l'illa de Gatillepis i el serrat de les Tres Crestes, 1958). D'allí enllà la pronúncia dialectal neutralitza els dos timbres. El mot, però, segueix viu. Dos mariners de Banyuls m'ho digueren: un explicant «és un passatge de les barques entre un escull i la costa»; i l'altre aclarí que s'usa encara, i tothom ho entén, però «ara més aviat diem passatge» (1959).

També és valencià: Punta del Frèu davant l'illa del Portitxol, a Xàbia; davant una illeta m'explicaven «hi ha frèu a dins i a fora» a Moraira (1962); a Santa Pola us ensenyen *El freu* de la Nau (1963). I segurament a les Balears és on se'n parla més, per bé que el meu pescador de Fornells no coneixia el mot, i només volia dir *pas estret*; però a la costa de Maó em designaven *es frèux grans* i *es frèux* de ses Llaunetes; eiv. «freu: estrecho», PzCabr.; la gent que pesca i corre per la península de Formentor en parlen força, en particular *el frèu de l'illa* entre Terra Ferma i l'illa de Formentor; igual a Capdepera; en el laberint de petits estrets enmig de l'arxipèlag de Cabrera (1969); a Andratx, m'ensenyaven els dos frèus que hi ha en Es Malgrat (1964).

Altrament els escriptors noucentistes se n'han servit més: sovint en les dues versions de l'*Odissea* de Carles Riba; Sagarra (que en això parla llenguatge autèntic i copsat viu al Port de la Selva, a St. Pol, etc.) posa el frèu en rima amb la crèu en el seu *Comte Arnau*, p. 299 (on almenys té la virtut de no aplegar mai en rima mots de timbre vocàlic diferent). En altres fonts literàries el mot rep aplicacions extensives, amb caràcter en part més metafòric que verament semàntic, però en d'altres ja és això; el primer cas, segurament: «el cercle que enroda la vall, tombant pel *Reventón*, llevant-se altra vegada muntanya amunt per ensorrar-se en el freu més llunyà del Port de *Somosierra*, i tornar-se a aixecar en els pujols de *Santa Ana* i els badius de *Canencia*», Coromines (*Superbia*, en *A recés*, 241).

Viu a les Illes. A Capdepera ho usaven per a 'estret de mar', però també semblaven entendre-hi 'paratge de mar que un pescador coneix i practica' («que li deixi *et sey frèu*», 1964); cf. *FRAU*; i a Formentera ho

deien per a «l'obertura entre els pins perquè el tord hi baixi a beure» (1963); ara bé, *AlcM* ho registra com a mall., i amb il·lustracions de Costa i d'AMAlcover per a «estret entre dues muntanyes o penyals»; i amb aqueix significat, i ampliat anatòmicament, ho trobo ja en un text del S. xv «lo cavall deu haver --- les galtes primes e molt fesses, e gran freu de una a altra» (Manscalia, ms. 215, B. N. P., cita del *DBal.*, s. v. *cavall*).

El català, com ho mostra l'evolució fonètica i la història documentada i viva del mot, és l'única llengua romànica on FRETUM s'ha mantingut amb caràcter autòcton; de la nostra llengua va passar manllevat a l'oc. mod. *frièu* (viu a Marsella i costa provençal) «passe ou chenal en mer» (Ronjat, *Gramm. Ist. Prov. Mod.* i, 62), *frieu* o *freu*, *TdF*. D'altra banda al castellà, on l'usen, com observa Verdaguier, els derroters o derrotes però només en el Mediterrani, p. ex. Tofiño: «dicha punta es una de las que terminan los freos o canales que hay entre Ibiza y Formentera» (Tofiño, *Derrotero del Mediterráneo*, p. 158); se cita un venec. ant. *frieto* (Wartburg, però no en Boerio), però la -t-, si no és forma molt arcaica i mig llatina, revelaria un cultisme.

La dificultat d'aquesta etimologia està en la -y, car fóra forços esperar *fret* de FRETUM en la nostra fonètica. S'ha provat d'explicar-ho diversament. Subak (*Litbl.* xxiv, 246) suggeria un manlleu del genovès, però és una idea sense cap fonament, i fins un poc absurda, puix que la paraula no existeix en aqueix dialecte. Griera (*BDC* viii, 19) llançava la suggestió que es degué al desig de diferenciar aquest mot de l'adjectiu *fred*; idea confusa i inadmissible, puix que l'homonímia pot influir en el sentit que, entre dues formes preexistents, es doni la preferència a la que no és homonímica, però mai no pot causar el naixement d'una forma que altrament no pogués produir-se.⁴

M-Lübke (*REW*, 3499) parteix d'un plural FRETOS, que pot prescindir de l'asterisc, puix que el masculí FRETUS, -I, es troba en Varró i altres autors arcaics (i en el tardà Jordanes, veg. Ernout-M.); la seva idea és que si ADSATIS va donar el cat. ant. *assau* (o bé -au, -eu, en les formes verbals com *cantau*, *preneu*) i els infinits plurals en -TOS només han donat cat. -ts, per analogia del singular, FRETOS pogué ser tractat com ADSATIS (> *assadz* > *asād* > *asáu*, com HEREDEM > *erēd* > *ereu*).

Pel que fa a l'ús de FRETOS amb valor de singular, Meyer-Lübke devia fundar aquesta presumpció en l'ús del plural FRETA en els clàssics; però és sabut que llavors significa metonímicament 'la mar' (*pastor cum traberet per freta navibus* ---: 'passos marítims' > 'la mar?'); quan ho apliquen a l'estret de Sicília, al de Gibraltar i a d'altres de semblants, presos individualment, el veig sempre en singular (veg. Forcellini); de més a més, mentre es va dir *illos fretos*, era impossible que passés a *freu*, puix que l'article plural hauria mantingut la consciència de la pluralitat i impedit, per consegüent, que donés altra cosa que *frets*. Per tant si haguéssim de salvar la idea, caldria fer el supòsit se-